

ROMITAN HUDUDIDA DASTLABGI ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR VA ULARNING TAHLILI

¹Kenjayev Sardor Nurmurod o'g'li

Buxoro davlat universitetining Pedagogika Instituti
ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi,

²Murtazoyev Sherzod,

³Nematova Sufiya

^{2,3}1-1tar-21 guruh talabasi,

⁴Melsova Shahinabonu

⁴1-1tar-guruh talabasi

+998931445555.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7426141>

Annotatsiya: Ushbu maqolada qadimgi va navqiron Romitan hududida dastlabgi aholi manzilgohlari, ularning yashash sharoitlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'z: Mitan, Armitana, Zarafshon, Qalqonota, SHahrud, Romitan, manzilgoh, Qalqonota, Qonimex, SHofrikon, Sultonobod, Pirmast, Xarqonrud, Vobkentdaryo, SHahrud, Romitan, Xayrobod va Saribozor.

Bugungi kunda yer yuzida 7 mlrd 837 mlndan ortiq aholi yashaydi. Har bir xalqning va millatning paydo bo'lishi va taraqqiyoti davri turli bosqichlarda kechgan. Yer yuzidagi odamlarning dastlabki, manzilgohlari daryolar bo'yida vujudga kelgan. Zarafshon havzasi antropogen gidrografik tarmoqlari haqida tarixiy manbalarda keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, Zarafshon vohasida miloddan avvalgi II ming yillik va I ming yillik boshlarida yashagan o'troq aholi Zarafshondan ariqlar orqali suv chiqarib, dehqonchilik qilganlar. Yangi eraning I-IV asrlarida Zarafshondan suv oladigan Darg'om, Qalqonota, SHahrud, Romitan kabi yirik kanallar, Sangi-Saloh, Katta Beglik, Damdaryo kabi ariqlar qazilgan. Bu davrda quyi Zarafshonda Shahrud, Romitanrud, Zandana, Qalqonrud kabi bir qancha yirik sug'orish tarmoqlari barpo etilib, Buxoro vohasi maksimal darajada sug'orilib o'zlashtiriladi. Biroq, milodiy asr boshlarida daryo oqimining antik davrning yirik sug'orish sistemalari bo'ylab tarkalib ketishi oqibatida Vobkentdaryoning etaklarida joylashgan miloddan avvalgi III—I asrlarda obod etilgan Qizilqir va Boshtepa vohachalariga daryo suvi etib bormay, ular suvsizlikdan qurib, aholisi tomonidan tashlab ketiladi.

Hozirgi vaqtda voxaning Buxoro va Qorako'l qismlarida Zarafshonning har ikki sohillari bo'ylab chiqarilgan 35 ta magistral kanallar sug'orish sistemalarini suv bilan ta'minlamoqda. Ular orasida Qalqonota, Qonimex, SHofrikon, Sultonobod, Pirmast, Xarqonrud, Vobkentdaryo, SHahrud, Romitan, Xayrobod va Saribozor kanallari Buxoro vohasidagi eng yirik

irrigatsiya sistemalari hisoblanadi.

Relifi va magistral suv ta'minoti bo'yicha Buxoroning qadimgi sug'orilgan erlari ikkiga: shimoliy va janubiy qismlarga bo'linadi. Uning shimoliy qismi Buxoro viloyati Romitan tumanining shimoli-g'arbiy chegarasiga tutashgan va antik davr yodgorliklari I, II, III Qizilqir, Setalak, Nortepa, Taliubba hamda ilk o'rta asr shahar xarobalari Xo'japorson, Xo'jaqul, Tali- sang kabi bir qancha tepalar joylashgan territoriyalarni o'z ichiga oladi. Janubiy qismiga esa Buxoroning Romitan va Varaxsha xarobalarini to'rt tomondan o'rab olgan keng dashtlik kiradi. Qizilqir kanali hozirgi voha chegarasidan 9 km g'arbda joylashgan antik davr istehkomininig xarobasi Setalakdan taxminan 500 m shimolroqdan o'tgan va eni 70 m lik daryo o'zanidan bosh olib, u shimoldan janubga tomon yo'nalgan. Bu hududning qadimgi sug'orish tarmoqlarining izlari Xo'japorson, Yertepa, Setalak, I, II, III Qizilqir atroflarida qayd etildi. Ular orasida antik davr istehkomli turar-joylari—Qizilqir kompleksini sug'organ qadimgi irrigatsiya sistemasi, ayniqsa, diqqatga sazovordir.

Bugungi kunda ham qisman saqlanib qolgan, Romitan tumani hududida joylashgan qadimiy manzilgohlardan yana biri: Xo'ja Ubbon ziyoratgohi Urganchcho'l dashtida, Buxorodan 50 km shimoli-sharqda joylashgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bu joy miloddan avvalgi IV-III ming yilliklarda ovchilarning mavsumiy maydonlari va miloddan avvalgi II ming yil oxiri va I ming yil boshida chorvachilik maydonlari joylashganligi ma'lum bo'ldi. Miloddan avvalgi ko'chmanchi chorvador qabilalarning turli xil bezak kamarlari bilan bezatilgan buyumlar topilgan. Qadimda bu joylarda Zarafshon daryosining suvlari suv yo'llari orqali cho'l hududlariga oqib o'tib, vohani hayot bilan ta'minlagan. Bu yerda yashagan aholi asosan dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bilan shug'ullangan. Hozirgi Xo'jaUbbon mozori atrofida eramizning boshida odamlar yashab, keyinchalik bu joy ziyoratgohga aylangan. Kasalliklarni davolovchi shifobaxsh suvli quduq bor edi. Shuning uchun odamlar bu erda yashashni davom ettirdilar. Bir necha asrlar avval Zarafshon daryosi shu hududdan oqib o'tganligi sababli Xo'ja-Ubboni g'arbida voha atrofida Xo'jako'l, Xo'ja Parsoyak, Xo'ja Zaffaron, Qizilqir, Korovultepa, Bo'rontepa, Shoyusuftepa, Subbokutepa kabi adirlar joylashgan bo'lib, ular birgalikda "Minglab shahar" nomiga ega bo'lib, qadimgi aholi yashagan zich joylashgan hududlar hisoblangan. Akademik Ya.G'ulomov rahbarligida olib borilgan ilmiy tekshirishlar natijasida Xo'ja Zaffaron yaqinida joylashgan Qizilqirda (Romitan markazidan 28 km janubi-g'arbda) neolit davri (yangi tosh davri) moddiy yodgorliklari topildi. Miloddan avvalgi II-ming yillikning oxiriga oid ko'chmanchi chorvador qabilalarning turli bezak kamarlari bilan bezatilgan uzuklar

(sirg'alar), sopol idishlar ko'rinishidagi ikkita bronza quloq bezaklari topilgan. Miloddan avvalgi I-ming yillikda Qizilqir I, II, III balandliklaridan katta magistral kanal o'tgan. Ushbu kanalni taqsimlovchi to'g'on va ariqlar izlari topilgan. 1957-1959 yillarda Qizilqir-II tepaligida olib borilgan arxeologik qazishmalar natijasida ushbu manzilgohdan odamlar yashagan bir qancha uylar topilgan. Yuqoridagi arxeologik tadqiqotlarni tahlil qilganimizda Romitan hududida neolit davridan boshlab odamlarning dastlabgi manzilgohlari paydo bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. Uylar yog'och va somondan qurilgan, tashqi tomoni loy bilan gipslangan. Uylarning shakli to'rtburchaklar shaklida bo'lib, ularning ko'pchiligi asosan 7x5 metr, ba'zilari esa kattaroqdir. O'choqlar odatda har bir uyning o'rtasida joylashgan bo'lib, bu o'choqlarda doimo olov yonib turardi. Bundan xulosa qilish mumkinki, bu yerda yashagan odamlar dastlab olovga sig'inuvchilar bo'lgan. Uylardan dehqonchilikda ishlatiladigan buyumlar, uy-ro'zg'or buyumlari, turli kosa, kosa, yuvinish, ko'za, kolba, xums, qozon va boshqa sopol idishlar topilgan. Temir taqinchoqlar, temir o'q uchlari, pichoqlar, ayollar taqinchoqlarining har xil turlari, don ekinlarini maydalash uchun asboblari va boshqalar ham topilgan. Bu hududdagi qabristonlardan birida ayol skeleti topilgan. Uning bo'ynida, oyoq va qo'llarida tilla taqinchoqlar bo'lib, jasi shu javohirlar bilan ko'milgan. Xo'ja-Ubbon atrofidagi obidalarining birortasida va uning atrofidagi adirlarda, jumladan, Xo'ja Ubbonning o'zida ham arxeologik qazishmalar olib borilgani yo'q va bu tepaliklar hamon tarixning sirli xazinasi bo'lib qolayotganiga shubha yo'q. Biroq XIX-asrning 30-yillarida Buxoroga tashrif buyurgan Bernsga mahalliy aholi tomonidan topilgan va miloddan avvalgi I—III-asrlarga oid bir qancha kumush tangalar va Yunon-Baqtriya podsholigi davriga oid ashyolar topilgan. Bular, asosan, odamlar, hayvonlar suratlari va so'g'd yozuvlari, qimmatbaho toshlar tushirilgan sopol idishlar iborat edi.

References:

1. Хикматов Ф.Х. ва бошқалар. Зарафшон дарёси ҳавзасининг гидрометеорологик шароити ва сув ресурслар//. –Тошкент: «Fan va texnologiya», 2016, б.74.
2. ИБРОХИМОВ Н.И. БУХОРО ВОҲАСИ ЎРТА АСРЛАР ШАҲАРСОЗЛИГИДА СУҒОРИШ ТИЗИМИНИНГ ЎРНИ// Магистр академик даражасини олиш учун ёзилган ДИССЕРТАЦИЯ. –Тошкент, 2020. -41 б.
3. Мухамедов Х., Стена Канпирак, Из истории древних оборонительных сооружений в Узбекистане, журн. «Общественные науки в Узбекистане», Ку I, 1961; Яна қаранг: Ҳ. Мухамедов, Ўзбекистоннинг қадимий муҳофа-затлари тарихидан, Тошкент, 1961

4. Сборник публикаций научного журнала "Globus" по материалам XXVII международной научно-практической конференции: «Общественные науки в современном мире» г. Санкт-Петербурга: сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – С-П. : Научный журнал "Globus", 2018. – 4с.
5. Сборник публикаций научного журнала "Globus" по материалам XXVII международной научно-практической конференции: «Общественные науки в современном мире» г. Санкт-Петербурга: сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – С-П. : Научный журнал "Globus", 2018. – 4с.
6. Е. Березиков. “Бахоудин Накшбанди”. / Газета “Голос Узбекистана”. 1991г. 26 ноября. № 21
7. Сборник публикаций научного журнала "Globus" по материалам XXVII международной научно-практической конференции: «Общественные науки в современном мире» г. Санкт-Петербурга: сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – С-П. : Научный журнал "Globus", 2018. – 6с.
8. Kenjaev, S. N. o'g'li. (2022). Amir Temurning Xitoy bilan munosabatlari va Tayzi o'g'lon faoliyati. Science and Education, 3(5), 1493-1497. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/3603>
9. Sardor Nurmurodovich Kenjayev, Komron Mahmud o'g'li Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida. Vol. 3 No. (2022): Science and Education. 634-639.
10. Кенжаев С.Амир Темур ва Хитой давлати ўртасидаги ҳарбий муносабатлар ўзаро тўқнашув хавфининг вужудга келиши // ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ, 2022. № 1/9. – Б.18.
11. Сардор Кенжаев. АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИ ВА ХИТОЙ (МИН) ИМПЕРИЯСИ ЎРТАСИДАГИ САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИДАН // ЎТМИШГА НАЗАР, 4 ЖИЛД, 10 СОН. – Б.67.
12. Kenjayev S.N. Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State)(In the Case of Fu An) //- Miasto Przyszłości, 2022. 112-114 p.
13. Сардор Кенжаев. АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ОБЪЕКТИВ ВА СУБЪЕКТИВ ОМИЛЛАРИ// Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot, 2022. 130-135 б.
14. Kenjayev S.N. Trade and Economic Relations between Amir Temur's State and the Min Dynasty//- " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM, 2021. 480-481

15. Сардор КЕНЖАЕВ. EMERGENCE OF THE RISK OF CONFLICT IN MILITARY RELATIONS BETWEEN AMIR TIMUR AND THE CHINESE STATE//.-Тошкент, 2022.
16. Orziyev M.Z., Boboqulov O.A. Amir Temur va temuriylar davrida Buxoro shahri taraqqiyotiga oid// "Science and Education" Scientific Journal / Impact Factor - 3.567 (SJIF) October 2022 / Volume 3 Issue 10.-P 540-544